

References

1. Norrick, N. R. (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Mouton Publishers.
2. Dundes, A. (1975). *On the Structure of the Proverb. The Wisdom of Many: Essays on the Proverb*.
3. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press.
4. Taylor, A. (1931). *The Proverb*. Harvard University Press.
5. Arora, S. K. (1984). Proverbs as Linguistic Expressions of Worldview. *The Journal of American Folklore*, 97(384), 371-388.
6. Milner, G. B. (1969). Quadripartite Structures in Proverbs. *The Journal of American Folklore*, 82(326), 379-391.
7. Norrick, N. R. (1987). *Proverbial Wisdom and Popular Errors: Proverbs in a Speech Community*. University of Kentucky Press.
8. Honeck, R. P. (1997). *A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom*. Lawrence Erlbaum Associates.
9. Dundes, A. (1999). *International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Rowman & Littlefield Publishers.
10. Mieder, W. (2008). *Proverbs Speak Louder Than Words: Folk Wisdom in Art, Culture, Folklore, History, Literature and Mass Media*. Peter Lang Publishing.

RUS PAREMIOLOGIYALÍQ IZERTLEWLERI HAQQÍNDÁ QÍSQASHA

*Esemuratova Nargiza,
Ózbekstan Ilimler Akademiyası Qaraqalpaqstan bólimi
Qaraqalpaq gumanitar ilimler ilim izertlew instituti tayanish doktoranti*

Paremiyalogiya – tildin óz aldına bir tarawı bolıp, onda naqıl-maqallar arawlı túrde úyreniledi. Rus til biliminde paremiologiyalıq izertlewler dúnyanın basqa tillerine salıstırmalı túrde ádewir tereń izertlengen. Biz bul maqalamızda olardıń ayırımlarına toqtalıp ótemiz.

Rus til bilimindegi paremiologiyalıq izertlewler haqqında sóz barǵanda birinshilerden bolıp Permyakovtıń atın tilge alıw orınlı. Grigoriy Permyakov – belgili rus alımı, paremiolog, folklorshı, semiolog. Kóplegen dúnya xalıqları naqıl-maqalları toplamları tayarlanıwında úles qosqan ilimpaz. Onıń redaktorlıǵı astında “Shıǵıs xalıqlarınıń naqıl hám maqalları” miyneti baspa júzin kórgen. Permyakov “Paremiologiyalıq toplam”, “Paremiologiyalıq izertlewler” sıyaqlı birqatar kollektivlik monografiyalardıń dúziwshisi boldı. Sonday-aq, ilimpaz “Strukturalıq paremiologiya tiykarları”, “Naqıldan ertekke shekem” sıyaqlı miynetlerin dóretti. Alımınń miynetleri paremiologiyada salmaqlı orınǵa iye bolıp, olardıń basım kópshiligi shet tillerge awdarmalanǵan. Permyakov turaqlı túrde Xelsinkide basılıp shıǵatuǵın “Proverbium” xalıqaralıq paremiologiyalıq jurnalında óziniń izlenisleriniń nátiyjelerin, alǵan ilimiy juwmaqların járiyalap turǵan. Bul jurnalın 1981-jılǵı 2-sanı Permyakovtıń húrmetine baǵıshlanǵan. Bulardan kórinip turǵanıday, ilimpaz paremiologiyada iz qaldırǵan, óz ornına, pikirine iye, salmaqlı miynetlerdin avtorı sıpatında tariyxta qaldı. Sol sebepten rus paremiologiyalıq izertlewleri haqqında sóz barǵanda onıń miynetlerine ayrıqsha toqtalıp ótiw zárúr. Ilimpazdın “Strukturalıq paremiologiya tiykarları” kitabı Moskvada, 1988-jılı basıladı [4]. Kitapta naqıllardıń logikalıq

transformatsiyalanıw sisteması, paremiologiyalıq omonim hám sinonim, tildin paremiologiyalıq dárejesi hám rus paremiologiyalıq minimumı haqqında áhmiyetli ilimiy juwmaqlar beriledi. Permyakov usınǵan paremiologiyalıq minimumı naqıl-maqallar, jumbaqlardı óz ishine qamtıǵan bolıp, tiykarınan, Moskva qalası hám Moskva wálayatı turǵınlarının awızeki sóylew tili tiykarında islengen. Dáslep ol 1971-1972-jıllarda ǵalabalıq paremiologiyalıq eksperiment ótkerip, onın nátiyjelerine bola, eń kóp qollanılatuǵın mın naqıl, aforizm hám jumbaqlardıń dizimin dúzgen. Onnan soń tildin eń kóp qollanılatuǵın 500 birliklerinen ibarat “paremiologiyalıq fond”ın ajratıp alǵan. Fond tiykarında sóylewshilerge tanıs paremiyalardan 300 birlikti saylap “paremiologiyalıq minimum”dı dúzgen. Permyakovtıń paremiologiyalıq minimumı házirgi kúnge shekem ilimpazlar arasında keń en jayǵan eń jetik islep shıǵılǵan minimum sıpatında tán alınadı.

Rus kórkem shıǵarmaları tilinde qollanılǵan naqıl-maqallardı arnawlı túrde izertlegen ilimpaz L.B.Savenkova 2002-jılı “Rus naqılları funktsional sistema sıpatında” temasında doktorlıq dissertatsiyasın jaqlaydı. Ol shıǵarmada qansha naqıl-maqal qollanıwı dóretpenin kólemine tikkeley baylanıslı degen pikir bildiredi [6]. Jumıstın III babı “Ádebiy tilde paremiyalardıń funktsiyası” dep atalıp, ilimpaz bul baptaǵı izlenislerinde lirika, epika, dramada naqıllardıń jumalıwına birme-bir toqtalıp ótedi. Onın pikirinshe, lirikalıq dóretpelerde, kishi epikalıq shıǵarmalarda naqıl-maqallar miynetin tiykarǵı ideasın ashıp beredi yaki onın teması (ataması) xızmetinde keledi. Al, dramada bolsa, kóbinese, personajdıń ómirlik pozitsiyasın sáwlelendiredi. Jumısta tek ǵana kórkem tekstte naqıl-maqallardıń jumalıwı emes, al gazeta tekstlerinde naqıllardıń paydalanılıwı boyınsha da tuǵırılıq pikirler bildiriledi. Jumıstın IV babı “Gazeta betlerindeki paremiyalar” dep atalıp, bul bapta gazeta betlerinde naqıllardıń qollanıwı – zamanagóy jámiyetin qadıriyatları ústinligin kórsetiwshi tiykar sıpatında qaraladı. Sonday-aq, naqıl-maqallar gazeta tekstiniń adresatına tásir qılıwshı qural esabında úyreniledi. Avtor tárepinen kórkem tekst hám gazeta tilinde naqıllardıń qollanıwı ortasındaǵı birneshe ózgeshelikler kórsetip ótiledi: Eger naqıl kórkem tekstte paydalanılsa, ol avtorın, yaǵnıy jeke bir shaxstın maqsetin ámelge asıradı. Al gazetada qollanılǵan naqıllar bolsa málim bir topardıń mentallıq hám tillik portretin sáwlelendiredi. Óytkeni, gazetanın bir sanında birneshe jurnalistlerdin materialları jarıyalanadı. Sonlıqtan-da, gazeta tek bir shaxstın emes, al málim bir jámiyetin qadıriyatlar sistemasın ózinde jamlestiredi.

XX ásiridin aqırında rus tilshileri zamanagóy til processlerin úyrenen eken, transformatsiyalanǵan naqıl-maqallardı da ayrıqsha qızıǵıwshılıq penen qarap, úlken itibar qaratqan.

E.N.Savvina sóylew jarayanında naqıl-maqallardıń qollanıwın jaqınnan úyrenen ilimpaz [5]. Izertlewler barısında toplanǵan materiallarǵa súyengen halda naqıl-maqallardıń transformatsiyalanıwın tómendegishe klassifikatsiyalaydı:

1. Qandayda bir tanıs emes elementlerdin qosılıwı;
2. Qaysıdur elementtin alıp taslanıwı (túsirilip qaldırılıwı) yaǵnıy qısqrılıwı;
3. Elementler ornına basqa elementlerdin qollanıwı;
4. Elementlerdin ózara orın almasıwı.

Savvina “element” degende naqıl-maqallardıń bir sınarın yaǵnıy komponentin názerde tutadı. Ilimpazdin pikirinshe, naqıllardı transformatsiyawda bunnan basqa usıllar joq. Eger bar bolsa, bul joqarıdaǵı keltirilgen usıllardıń kombinatsiyası, yaǵnıy aralas túrde transformatsiyalanıwı.

2001-jılı E.M.Beregovskaya “Kvazi: ózgeniń teksti sóz oyını materialı sıpatında” atamasındaǵı maqalasın járiyaladı [1]. Maqalada tekstlerdiń transformaciyası haqqında sóz ete otırıp, naqıllardıń transformacıyalanıwına qarata “kvazinaqıl” (квазипословица) terminin qollanadı. Iлимпaz óz pikirin: tanımalı hám keń qollanılatuǵın naqıllardıń transformacıyalanıwı nátiyjesinde yumorlıq xarakterdegi birlikler, kvazi naqıllar júzege keledi dep túsindiredi. Yaǵnıy, Beregovskaya transformacıyalanǵan naqıl-maqallarda yumorlıq mazmun bar degen pikirdi alǵa súredi. Ol naqıllar transformacıyalanıwınıń tómendegi usılların ajratıp kórsetedi:

1. Komponentlerdiń orın almasıwı;
2. Komponent qosılıwı;
3. Kontaminaciya;
4. Komponentlerdiń orın almasıwı;
5. Semantika-grammatikalıq transformaciya. Iлимпazdıń pikirinshe, transformacıyalanǵan naqıl-maqallar sóz oyınında eń utımlı qollanılatuǵın birlikler sanaladı.

2005-jılı Sank-Peterburgta X.Valter hám V.M.Mokienko avtorlıǵında “Антипословицы русского народа” (Rus xalıq anti naqıl-maqalları) kitabı baspadan shıǵadı [2]. “Anti naqıl-maqallar” terminin kitap avtorları nemis tilindegi “Antisprichwörter” termininiń tuwrıdan-tuwrı awdarması sıpatında táriypleydi. Bunnan basqa da, transformacıyalanǵan naqıl-maqallar miynette “anti fraza”, “anti aforizm”, “anti paramiya” terminleri menen júritiledi.

Sońǵı jıllarda alıp barılǵan paremiologiyalıq izertlewler haqqında sóz barganda K.N.Vasilevnanıń kandidatlıq dissertaciyasın aytıp ótiwimiz zárúr. Ol 2022-jılı “Internet-kommunikaciya da transforma-paremiyalar: strukturası, semantikası, tematikalıq toparlar” temasında kandidatlıq jumısın jaqlaydı [3]. Jumısta transformacıyalanǵan naqıl-maqallar arnawlı túrde úyreniledi. Avtor transformacıyalanǵan naqıl-maqallardı “transforma” terminin menen atap, transformalardıń jasalıwındaǵı tómendegi usıllardı kórsetip ótedi:

1. Naqıl komponenti quramınıń keńeyiwi;
2. Komponentlerdiń orın almasıwı;
3. Aralas struktura-semantikalıq túrdegi transformaciya (kombinaciya);
4. Naqıllardıń eki sınırınıń da transformacıyalanıwı.

Qullası, rus til biliminde bul másele sheńberinde islengen ilimiy izertlewler júdá kóp. Olardıń tiykarında qaraqalpaq til biliminde de úyreniwler alıp barıw aldımızdaǵı baslı maqsetimiz sanaladı. Paremiologiyada óz sheshimin kútip turǵan máseleler barshılıqtı quraydı. Sonlıqtan-da, til biliminde paremiologiyalıq birliklerdi keń masshtabda úyreniwimiz zárúr.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Береговская, Э. М. Квази: чужой текст как материал для языковой игры // Лингвистические исследования. К 75-летию профессора В. Г. Гака. - Дубна: Феникс+, 2001.
2. Вальтер Х., Мокиенко В.М. Антипословицы русского народа. СПб.: Издательский дом «Нева», 2005.
3. Васильева К.Н. Паремии-трансформы в интернет-коммуникации: структура, семантика, тематические группы// Дисс. канд. филол.наук. – Москва, 2022.
4. Пермяков Г.Л. Основы структурной паремииологии. Главная редакция восточной литературы, Москва, - 1988.

5. Саввина, Е. Н. О трансформации клишированных выражений в речи / Е. Н. Саввина // Паремнологические исследования: сб. ст. / сост. Г. Л. Пермякова; АН СССР. Ин-т востоковедения. - М., 1984.

6. Савенкова Л.Б. Русские паремии как функционирующая система// Дисс. докт. филол. наук. – Ростов-на-Дону, 2002.

KOREYS TILIDA SINONIMIK XUSUSIYATGA EGA MURAKKAB FE'LLAR

G'afforaliyeva Madina

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Lingvistika(koreys tili) magistratura bosqichi 2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Kim Olga Anatolyevna

Annotatsiya: *Ushbu maqola koreys tilidagi sinonimik xususiyatga ega murakkab fe'llarning tuzilishi, semantik jihatlari va qo'llanilish xususiyatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda murakkab fe'llarning tarkibiy tuzilishi va sinonimlik darajasi o'rganilib, ularning nutqdagi funksional roli aniqlanadi. Shuningdek, maqolada sinonimik murakkab fe'llarning asosiy guruhlari ajratilib, ularning semantik o'ziga xosliklari tahlil qilinadi. Koreys tilshunosligidagi ilmiy manbalar asosida sinonimik fe'llarning lingvistik xususiyatlari, ularning ma'no ifodalashdagi o'rni va qo'llanilish sohalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari sinonimik murakkab fe'llarning koreys tilida qanday semantik o'zgarishlarga uchrashini tushunishga yordam beradi va ularning tarjimada to'g'ri qo'llanishini ta'minlashga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Murakkab fe'llar, sinonimik xususiyat, koreys tili, semantik tahlil, tuzilma va qo'llanilish, lingvistik tadqiqot, sinonimik fe'llar guruhi, nutqdagi funksional rol, tarjima jarayoni, semantik o'zgarishlar.*

Koreys tilidagi murakkab fe'llar sinonimik xususiyatlari bilan lingvistik tadqiqotlarda muhim o'rin tutadi. Ushbu hodisa tilshunoslar tomonidan morfologik, semantik va sintaktik jihatdan batafsil o'rganilgan bo'lib, ularning tadqiqotlari orqali murakkab fe'llarning tuzilishi, ishlatilishi va sinonimlik tabiati chuqur yoritiladi.

Murakkab fe'llar ikki yoki undan ortiq komponentdan iborat bo'lib, har bir komponent o'ziga xos semantik yuklama bilan keladi. Ko'pgina tadqiqotchilar, jumladan, Li & Thompson (1981), Choi (2007) hamda Kang (2015) kabi olimlar, murakkab fe'llarning hosil bo'lish jarayonini, ularning kontekstga bog'liq ravishda qanday ma'no o'zgarishiga ega ekanligini tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, sinonimik murakkab fe'llar ma'lum kontekstda bir-birini to'ldiruvchi yoki o'rnini bosuvchi ma'no nuanslariga ega bo'lishi mumkin.[1]

1. Misol tariqasida koreys tilidagi “보다” (boda – “ko'rmoq”) fe'li bilan hosil qilingan murakkab fe'llarni keltirish mumkin:

2. 쳐다보다 (chyeodaboda) – yuqoriga qarab ko'rmoq, sinchiklab qaramoq

a. Misol: 그는 하늘을 쳐다보았다.

b. O'qilishi: Geuneun haneureul chyeodabodatda.

c. Tarjimasi: U osmonga qaradi.

3. 바라보다 (baraboda) – uzoq qarab turmoq, kuzatmoq